-Likwidazzjoni ta' danni għal debilita` fiżika
minħabba ncident awtomobilistiku
-likwidazzjoni differenti tal-lucrum cessans
-danni għal spejjeż futuri
-danni extra-patrimonjali
-Art. 1045 tal-Kodiċi Ċivili
- l-art. 6 tat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea
-interpretazzjoni tal-liġi domestika in konformita`
mad-dritt komunitarju
-minn dominium rerum għal dominium sui

FIL-PRIM'AWLA TAL-QORTI ĊIVILI

ONOR. IMĦALLEF

GRAZIO MERCIECA

Rik. Ġur. 1030/2013 GM

Trevor Grech

vs

Lawrence Agius

Seduta tas-17 t'Ottubru 2018

Il-Qorti:

Rat ir-rikors ġurament tal-attur li ppremetta:–

1. Illi fl-16 ta' Frar 2012, ir-rikorrent kien involut f'inċident stradali ġewwa Paola meta l-vettura (trakk) IHQ 050 misjuqa mill-intimat daħlet fil-karozza tiegħu numru ORI 024 wara li waqfet fuq it *traffic lights* ;

2. Illi dan l-inċident seħħ unikament kaġun tal-imperizja, nuqqas ta' tħaris tar-regolamenti tat-traffiku u n-negliġenza tal-intimat, stante li t-trukk tal-intimat li kien wara l-vettura tal-esponent daħal b'saħħa fuq in-naħa ta' wara tal-karozza tal-esponent bil-konsegwenza li din l-istess karozza ġiet imbuttata għal distanza konsiderevoli ;

3. Illi għalhekk l-intimat huwa unikament responsabbli għall-kolliżjoni, kif ukoll għall-konsegwenzi kollha tal-inċident;

4. Illi apparti l-ħsarat subiti fil-vettura tiegħu, l-esponent sofra griehi personali gravi f'rasu illi fost affarijiet ohra, affetwawlu l-vista;

5. Illi minħabba dawn il-ġrieħi l-esponent ġie rikoverat l-isptar u dam xhur jiġi invistat minn tobba diversi, li lkoll jikkonfermaw id-diżabilta`

permanenti sofferta, għalkemm mhux kollha jaqblu dwar il-grad ta' diżabilta`;

6. Illi qabel l-inċident l-esponent kellu impjieg fiss u mħallas tajjeb, u ma kien ibati minn ebda kundizzjoni jew diżabilta`, ħllum minhabba l-vista fqira u l-ugiegħ kostanti li qed ibati minnu, l-esponent safa mingħajr ebda impjieg;

7. Illi għalhekk apparti l-*pain & suffering* li qiegħed isofri, u li ħalla impatt negattiv kemm fiżikament kif ukoll emottivament, l-esponent qiegħed ibati serjament anke mill-aspett finanzjarju;

8. Illi l-esponent ġie risarċit id-danni subiti minnu konċernanti l-ħsarat fil-vettura tieghu, u inoltre irċieva mingħand l-assikurazzjoni tal-intimat is-somma ta' ħmistax-il elf Ewro (€15,000.00) biex tkopri spejjeż mediċi immedjati u akkont tad-danni kollha subiti;

9. Illi minkejja l-fatt li l-intimat ġie nterpellat jersaq għall-likwidazzjoni tad-danni sofferti mir-rikorrent, l-intimat baqa' inadempjenti;

10. Illi huwa jaf b'dawn il-fatti personalment;

11. Illi għalhekk kellha ssir din il-kawza;

Talab lil din il-Qorti:

1. Tiddikjara u tiddeċiedi li l-intimat kien unikament responsabbli għall-inċident awtomobilistiku li seħħ ġewwa Paola fis-16 ta' Frar 2012 bejn il-vettura (trakk) IHQ 050 misjuqa mill-intimat u l-karozza numru ORI 024 misjuqa mill-esponent ;

2. Tiddikjara li kaġun tal-inċident *de quo* l-esponent sofra diżabilta` permanenti ;

3. Tiddikjara lill-intimat unikament responsabbli għad-danni subiti mill-esponent ;

4. Tillikwida d-danni kollha subiti mir-rikorrent b'riżultat tal-istess inċident, *occorrendo* bl-opera ta' periti nominandi skond il-każ;

5. Tikkundanna lill-intimat sabiex iħallas lill-esponent id-danni hekk likwidati mill-Onorabbli Qorti fi żmien qasir u perentorju.

Bl-imgħax u spejjeż legali, inkluż kontra l-intimat li hu minn issa nġunt għas-subizzjoni.

Rat ir-risposta ġuramentata tal-konvenut fejn eċċepixxa:

1. Illi r-responsabbilta` għall-inċident mertu tal-kawża odjerna mhux qiegħda tiġi kkontestata mill-intimat;

2. Illi in vista' dan, u kif ukoll iddikjarat mir-rikorrenti fir-rikors ġuramentat tiegħu, is-soċjeta` assiguratriċi Middlesea Insurance plc, li kienet tkopri l-użu tal-vettura IHQ 090 misjuqa mill-intimat, diġa ħallset lir-rikorrenti għad-danni kkaġunati lill-vettura tiegħu b'konsegwenza tal-inċident u kif ukoll ħallset lir-rikorrenti s-somma ta' ħmistax-il elf Euro (€15,000) bħala ħlas akkont tad-danni subiti mir-rikorrenti u dan sabiex tkopri l-ispejjeż immedjati tar-rikorrenti;

3. Illi minkejja trattattivi bejn il-partijiet ma ntlaħaqx qbil dwar il-*quantum* tad-danni li qed jiġi pretiż mir-rikorrenti stante illi l-pretensjonijiet tar-rikorrenti kienu esaġerati;

4. Illi għaldaqstant, ir-rikorrenti għandu jagħmel il-prova tad-danni realment subiti minnu.

Salv eċċezzjonijiet ulterjuri;

Rat l-affidavits, dokumenti, xhieda, kontro-eżamijiet u l-provi kollha fl-atti;

Rat in-Nota ta' sottomissjonijiet tal-partijiet esebiti fl-atti;

Rat l-atti kollha;

Ikkunsidrat:

<u>Ness ta' kawżalita`</u>

Illi kif inhu ben magħruf, mhux biżżejjed li l-attur jipprova li l-konvenut ikun responsabbli għall-inċident; irid jipprova ness ta' kawżalita` bejn is-sinistru u l-ħsara li jbati l-attur;

Illi bir-raba' eċċezzjoni l-konvenut jidher qiegħed jitlob prova ta' dan in-ness ta' kawżalita`, anke jekk fit-tielet eċċezzjoni jistqarr li fi trattattivi bejn il-partijiet ma ntlaħaqx qbil fuq il-kwantum, u tħallsu mhux biss il-ħsarat fil-vettura, imma wkoll parti mill-ispejjeż mediċi. Issa huwa minnu li r-responsabilita` għal fatt illeċitu ma ġġibx magħha bilfors passibilita` għad-danni: "ovvjament azzjoni bħal din tirrientra f'dik l-iskema tar-responsabilità akwiljana u tipresupponi li d-danni ġew kaġjonati **bħala konsegwenza immedjata ta' l-imġieba ta' l-awtur tad-danni**. Jikkonsegwi li għas-suċċess tal-azzjoni intentata irid jirriżulta l-leżjoni tad-dritt tat-terz u li dan hu f'rapport kawżali dirett ma' l-att jew fatt (ara **Korporazzjoni Enemalta -vs- Vella Group Limited *et***, Appell Inferjuri, 08.06.2006). "Dan permezz ta' prova li, f'każijiet ta' din ix-xorta, trid tirriżulta biex, **b'mod adegwat u konvinċenti, tikkreja n-ness ta' kawżalita` ta' fatt bejn il-kondotta ta' l-agent u l-event dannuż**. Hu wara kollox il-kardini tar-responsabilità extra kuntrattwali, jew akwiljana, illi għad-danni kawżati lit-terzi huwa l-awtur tal-leżjoni li għandu jwieġeb għar-riżarċiment ta' dawn l-istess danni li mill-att jew fatt jidderivaw". Ara **Korporazzjoni Enemalta -vs- Joseph Vassallo et,** Appell Inferjuri, 17.10.2008. Min-naħa l-oħra, in-negozjar dwar il-*quantum* jippresupponi ammissjoni tan-ness kawżali salv riżerva dwar l-entita` ekonomika tal-istess danni; għalkemm imbagħad fin-nota ta' sottomissjonijiet tiegħu, il-konvenut jipprova jpoġġi fid-dubbju anke n-ness kawżali nnifsu. Ħaġa li mhix postha f'nota ta' sottomissjonijiet, imma fir-rikors ġuramentat. Fi kwalunkw każ,

il-provi mressqa mill-attur ma jħallu l-ebda dubbju li hemm ness dirett bejn l-inċident u l-menomazzjoni gravi fil-persuna tiegħu kemm dawk relatati mal-vista kif ukoll dawk relatati mad-dipressjoni u l-obeżita`.

__Provi__

Illi dan huwa każ dwar inċident tat-traffiku li seħħ fis-16 ta' Frar 2012 fir-Raħal Ġdid bejn il-vettura misjuqa mill-attur u trakk misjuq mill-konvenut. Dak inhar l-attur waqaf fuq *traffic lights* peress li kienu oranġju u l-konvenut baqa' dieħel b'qawwa kbira fil-vettura tal-attur għax ħaseb illi se jibqa' miexi;

Illi l-attur isostni li minħabba ma baqgħax kapaċi jaħdem, b'ugigħ, u b'nuqqas ta' vista li ħallweh magħluq id-dar peress li waqa' f'dipressjoni. L-inċident laqat mhux biss lil Trevor iżda wkoll lil familja tiegħu, peress illi l-attur ma jistax jieħu ħsieb tiegħu nnifsu u jiddependi għal kollox fuq ħaddieħor kemm fiżikament u kemm finanzjarjament. Fil-fatt missieru, għalkemm laħaq l-eta` tal-irtirar, kellu jibqa' fl-impjieg tiegħu sabiex ikun jista' jagħmel tajjeb għall-ispejjeż ta' ibnu. L-attur isostni li għall-bqija ta' ħajtu, sejjer ikollu jiddependi fuq ħaddieħor;

Illi mix-xhieda mressqa mill-attur jirriżulta illi qabel l-inċident l-attur qatt ma kellu xi problemi rigward vista, anzi kellu ħajja attiva fejn kien jipprattika l-isports, żfin u jattendi *gym*.   Ħu l-attur, Kevin Victor Grech,

xehed kif ħajjet l-attur inbidlet kompletament u prattikament ma jista' jagħmel xejn minn dak li kien iħobb. Sar joqghod ġewwa għax ix-xemx tweġġgħalu għajnejh u spiċċa bla xogħol u konsegwentament sar dipendenti fuq il-familja tiegħu. L-attur sofra ukoll emozzjonalment la darba t-tobba qalulu illi l-problema tal-vista hija waħda permanenti. Dan ġie kkorroborat mix-xhieda ta' missier l-attur permezz ta' affidavit[1] u minn żewġt iħbieb tal-attur li stqarrew illi qabel l-inċident ma kellu l-ebda problemi fiżiċi ħlief problema ta' *thyroid* illi kienet ikkontrollata. Dejjem kellu attitudni pożittiva u karattru sod. Wara l-inċident l-attur ikun muġugħ ħafna speċjalment jekk jinvolvi ruħu f'xi attivita` fiżika peress illi l-punt fejn ħabat rasu, jibda jintefaħ, jistordi u jħossu ħażin. Sar sensittiv ħafna għad-dawl u jkollu jilbes nuċċali skur anke ġewwa. Sar ibati ħafna biex jaqra jew biex jaħdem fuq il-kompjuter jew jara televiżjoni. Saħansitra jbati biex jikteb *sms* fuq il-*mobile*. Sar għandu bżonn l-għajnuna sabiex jagħmel attivitajiet kwotidjani bħal jitla' u jinżel it-taraġ u ma jistax iġorr affarijiet ta' ċertu toqol. Apparti minn hekk tilef ix-xogħol tiegħu u diffiċli jsib xoghol relatat mil-informatika bil-limitazzjonijiet illi għandu;

Illi missier l-attur spjega kif it-tifel jgħix miegħu u li wara l-inċident safa dipendenti għal kollox fuq il-familja tiegħu. Żied jgħid illi mill-aspett mentali huwa nkwetanti għax huwa frustrat u tilef kollox. L-ispejjeż huma kbar anke sempliċiment ħwejjeġ għaliex kull ma jmur dejjem qed ikompli jikber u jżid fil-piż. Iffrustrat ukoll bl-ugigh li ma qata' qatt. Psikologikament mar għal agħar u huwa depress;

[1] Fol 58

Illi mix-xhieda tal-attur innifsu jirriżulta illi kien jaħdem bħala *information architect* fi ħdan il-*Malta Information Technology Authority* (MITA), kien jikkrea s-servizzi tal-Gvern fil-Ministeri. Jidher illi l-attur kien sejjer tajjeb f'xogħlu tant illi fit-2010 ingħata bonus għall-ħiliet '*outstanding*' tiegħu,[2]: "Jien kont qiegħed fit-tieni *level*, kont ħa nitla' fit-tielet level għal-*Management* u *upper layer*. Kont qiegħed *in between* biex nitla' mis-*second layer* għat-*third layer*." Kien ħa żewġ promozzjonijiet, kif jirriżulta minn dokumentazzjoni tagħhom esebita fl-atti tal-kawza;

Illi wara l-inċident tilef xogħlu għax ma jistax juża l-kompjuter minħabba l-uġiegħ li jħoss wara għajnejh u minħabba nuqqas ta' ffukar. Ikollu jistrieħ għal siegħat twal wara jekk jipprova jagħmel użu minn xi apparat teknoloġiku. Illum il-ġurnata jaħdem biss għaxar siegħat fil-ġimgħa mal-*Foundation for Information Technology Accessibility* (FITA) - fondazzjoni li tieħu ħsieb l-IT fl-aċċessibilita` biex jgħinhom isibu soluzzjonijiet għal nies bħalu li għandhom problemi bil-vista;

Illi l-attur xehed illi qabel l-inċident kien attiv, kien jiżfen u jagħmel sports, Tai Chi, u kien jittrenja mal-*Life Cycling*. Wara l-aċċident l-attur tella' piż żejjed peress li meta jagħmel kwalunkwe tip ta' eżerċizzju jibda uġiegħ f'għonqu u jintefaħ, jistordi u jaqa' mal-art. Din iż-żieda fil-piż qed jaffettwalu dahru u ikollu jmur il-*pain clinic* sabiex jieħu injezzjonijiet. Minħabba l-piż qed jitrabbilu l-ilma f'saqajh. Ma joħroġx mid-dar għax anke x-xoghol mal-FITA jagħmlu mid-dar u ma baqalux ħajja soċjali. Biex joħroġ irid jiddependi għal kollox fuq il-familjari tieghu. Finanzjarjament jiddependi fuq missieru u ħuh. L-attur jisħaq illi l-karriera tiegħu spiċċat u

[2] Fol 13

għandu biża' mill-futur għax ommu u missieru mhux se jibqgħu hemm għal dejjem u mbagħad ma jafx min se jieħu ħsiebu. Qed jieħu *antidepressants at intervals* u psikoloġikament iħossu diżastru;

Illi l-attur ippreżenta diversi ċertifikati u rapporti mediċi, fosthom:

(i) Rapport ta' Dr Anthony Galea Debono li ħejja rapport fis-16 ta' Mejju 2013[3] fejn jirrimarka illi fl-20 ta' April 2013 u ċjoe aktar minn sena' wara l-accident, l-attur kien għadu jbati minn uġiegħ fil-wara ta' għajnejh u kien ibati biex jaqra. Irrimarka ukoll illi: *"I understand that prior to the accident; Mr Grech was living a normal life and had a busy active professional practice. As stated previously, I went through his medical notes at Mater Dei / St Luke's Hospital. There is definitely nothing in his past medical history which is of any significance and related to his present problem*." Irrimarka ukoll illi l-problema ma jaħsibx illi hija psikoġenika u għalkemm dawn is-sintomi ma deherux immedjatament wara l-accident, jaħseb illi huma relatati miegħu.

(ii) Ċertifikat medikunta' Dr Melvin Gouder illi fit-30 t'Ottubru 2012 iċċertifika 60% diżabilita lill-attur u qal illi se jibqa' bil-problemi ta' abnormalita li se tinterferixxi fil-ħajja tiegħu;[4]

(iii) Ċertifikat minn Dr Charles Cassar illi huwa *psychoterapist*, jgħid illi meta ra lill-attur kien ilu ma joħroġ mid-dar għal xahrejn sħaħ; ikun muġugħ u jkollu problemi biex jorqod. Il-ħajja tiegħu tbiddlet totalment u jrid jadatta

[3] Fol 5
[4] Fol 7

għal dan l-uġiegħ u li issa sar dipendenti fuq il-familja tiegħu. Qed jirrealizza illi huwa inkapaċi illi jagħmel ċertu affarijiet illi s-soltu jagħmel bla ma jaħseb dwarhom. Dan l-stat qegħdu f'dipressjoni, dwejjaq u thewdin dwar il-futur. Huwa jbagħti biex jikkonċentra. Il-fatt illi ma kienx qed jaħdem kienet qed tkiddu u kien qed iħossu invalidu bħala persuna;

(iv) Dr Martin Skodacek [5] iċċertifika illi: *"In the convalescence period were persisting attacks of anxiosity, depressions and virus problems with accommodation, nystagmus and retrobulbar pain – this problems are still persisting and causing psychical problems with anxiosity, depressions, difficulties with concentration."*

(v) Il-konvenut ukoll ppreżenta żewġ ċertifikati mediċi, wieħed ta' Mr Kerstien Gabarretta[6] – oftalmoloġista fejn stabillixxa illi l-vista tal-għajnejn tal-attur ġiet affettwata mill-inċident u jkollu juża nuċċali tal-vista fejn qatt qabel ma kellu bżonnu. Ikkalkula tletin fil-mija (30%) nuqqas ta' vista kif ukoll ċertifikat mediku ta' Dr J Pace[7] fejn ta persentaġġ ta' diżabilita ta tmienja u għoxrin fil-mija (28%).

(vi) Ġiet ippreżentata fl-atti, xhieda tal-espert mediku Dr Dennis Mallia illi gie maħtur mill-Qorti Kriminali fil-proċeduri kontra Lawrence Agius fejn irrelata illi: "Għalkemm ma jinstab l-ebda abnormalita` fiżika, hemm nuqqas funzjonali tal-vista tal-qrib tas-Sur Grech" u li qieghed isofri minn *accomodative asthenopia*." Ikkonstata illi **wisq probabbli** mad-daqqa li ħa l-attur, ħabat l-medalla li qiegħda fejn jingħaqad l-għonq mal-kranju, u f'dan

[5] Fol 9.
[6] Fol 42.
[7] Fol 43

il-post partikolari hemm il-*connections* fejn wiehed jiffoka bihom, fejn tingħalaq u tinfetaħ il-pupilla tal-għajn u li jekk suppost qed tħares fil-viċin, wieħed jiffoka fil-vicin. Huma nervituri talment zgħar illi ma jirriflettux fit-testijiet magħmula għax huma *microscopic* u jaħseb illi dawn it-tip ta' nervaturi ġew affettwati bid-daqqa li ħa l-attur waqt l-inċident. Għalhekk alloka persentagg ta' diżabilita` mal-għajnejn ta' tletin fil-mija (30%) u dan iġib it-total ta' grad ta' diżabilita' tal-persuna kollha għal tmienja u għoxrin fil-mija (28%).[8] U li din il-kundizzjoni m'hijiex mistennija li tmur għall-aħjar fil-futur;

Illi fis-16 ta' Jannar 2015, il-Qorti ħatret żewġt esperti mediċi sabiex jaslu għal-*quantum* ta' diżabilita` tal-attur: Il-kirurgu Dr Francis Carbonaro bħala espert oftalmiku u l-kirurgu Malcolm Vella bħala espert newroloġiku li ikkonstataw illi: "Mill-eżami newroloġiku u oftalmaloġiku ma ġewx evidenzjati problemi oġġettivi, biss il-qari tal-viċin tas-Sur Grech huwa bla dubbju affetwat. Is-Sur Grech għandu problema kbira biex jaqra fid-dawl tant li qed juża nuċċali 'tinted'. Probabilment dan huwa riżultat ta' problema akkomodattiva. Peress li din il-problema nħolqot wara l-inċident, **jkun ragonevolment plawsibbbli li natribbwixxu din il-problema ta' akkomodazzjoni tal-vista mal-inċident**. Is-Sur Grech qabel l-inċident ma kellux problemi tal-vista. Għaldaqstant aħna nistimaw id-dizabilita' permanenti tas-Sur Grech bhala **30% (tletin fil-mija),** ikkalkulata skond il-ktieb Emendi fil-Liġi dwar Danni Ċivili";

Illi dwar l-istat mentali tal-attur ukoll hemm problema għaliex l-inċident in kwistjoni affettwalu l-aspetti kollha ta' ħajtu. Fil-fatt l-attur esebixxa rapport

[8] Fol 121 et seq

ta' psikoterapista Dr Charles Cassar fejn jikkonferma illi: "*With his life and career put to a halt, due to these persistent issues, Mr Grech is under constant stress and his situation is getting worse with a number of psychological issues, amongst which are seclusion, high irritability, apathy, weight gain, hypervigilance and severe eczema; all clear symptoms of a severe state of anxiety and depression*.[9] Waqt ix-xhieda tiegħu, Dr Cassar ikompli jispjega illi meta rah bħala pazjent tiegħu, l-attur "….kien ħażin, *depressed,* isfel, illi jien kważi kważi mhux taqta' qalbek imma għidt mill-prianjożi ta' dak iz-zmien *it would be difficult to mhux bring him back to life, to elevate his state* u jiġi għan-normalita."[10] Kien inqata' l-kuntatt max-xhud għax l-attur ma setax jibda joħroġ u ggrava sew. Jiftakar li kien obeżi ħafna. "Tant hu obeżi li lanqas jiflaħ jiċċaqlaq." Eventwalemnt l-attur ma baqax imur għandu għax kellu problemi ta' finanzi;

Ikkunsidrat:

<u>Kwantifikazzjoni tad-danni</u>

(i) <u>telf ta' qligħ futur</u>

Ikkunsidrat:

Illi hu indiskuss illi skop tal-għoti ta' kumpens għad-danni huwa dak tar-*restitutio in integrum* fis-sens illi "l-iskop tal-ħlas tad-danni huwa dak li

---

[9] Fol 179
[10] Fol 182

terġa' tpoġġi lil min ikun sofrihom fil-posizzjoni daqslikieku huwa ma ġralu xejn".[11] **Lord Goddard** ippoġġiha hekk: "*The basic principle as far as loss of earnings and out-of-pocket expenses are concerned is that the injured person should be placed in the same financial position, so far as can be done by an award of money, as he would have been had the accident not happened*;"[12]

Illi l-**Artikolu 1045 tal-Kodici Civili**[13] jistipula "kif għandhom jitqiesu d-danni"[14] kemm b'mod ġenerali u speċifikament f'każijiet ta' "inkapaċita` għal dejjem, totali jew parzjali". Is-subartiklu (1) tiegħu jaqra hekk:

"Il-ħsara li l-persuna responsabbli għandha twieġeb għaliha, skond id-disposizzjonijiet ta' qabel, hija t-telf effettiv li l-egħmil tagħha jkun ġieb direttament lill-parti li tbati l-ħsara, l-ispejjeż li din il-parti setgħet kellha tagħmel minħabba l-ħsara, it-telf tal-paga jew qligħ ieħor attwali, u t-telf ta' qligħ li tbati 'l quddiem minħabba inkapaċita` għal dejjem, totali jew parzjali, li dak l-egħmil seta' jġib."

Ma' dan is-subartiklu hemm proviso, introdott fit-2018, li, fil-każ ta' ċerti reati kriminali li ma jkunux reati involontarji, "**jinkludi wkoll il-ħsara morali u, jew psikoloġika kkawżati lir-rikorrent**" preżentement sa massimu ta' €10,000. Imbagħad is-subartiklu (2) ikompli jgħid li:

"Is-somma li għandha tiġi mogħtija għal din l-inkapaċità tiġi stabbilita mill-qorti, wara li tqis iċ-ċirkostanzi tal-każ, u, b'mod partikolari, ix-xorta u grad ta' inkapaċità ikkaġunata, u l-kondizzjoni tal-parti li tbati l-ħsara;"

[11] Borg v Muscat – 09.01.1973 - PA
[12] British Transport Commission v Courley (1956) AC 185 at 206, HL.
[13] Kap 16 tal-Ligijiet ta' Malta ġja` enumerat Art. 1088 Kap 23; Art.751 Ordinanza. Dan l-artiklu ġie emendat permezz tal-Att III.1938.2; Att XXI.1962.17; *XIII.2018.25; XXXII.2018.15.*

[14] Hekk tgħid in-nota marġinali

Illi t-test Taljan kien oriġinarjament jaqra hekk:

"751. Il danno che dev'essere risarcito da colui il quale lo abbia recato senza dolo, consiste nella perdita reale che il fatto abbia direttamente cagionato al danneggiato; nelle spese che questi abbia in sonseguenza del danno dovuto fare; e, se il danneggiato e una persona che lavora per salario od altro pagamento, ela perdita ancora di tale guadagno.

"752. Il danno pero' che dev'essere risarcito da colui il quale lo abbia dolosamente recato, si intende, oltre le perdite e le spese menzionate nell'articolo precedente, al guadagno che il fatto impedisca al daneggiato di fare in avvenire, avuto riguardo al suo stato. La corte fissera per la perdita di tale guadagno, secondo le circostanze, una somma non eccedente cento lire sterline"

Illi għalhekk meta ġie redatt il-Kodiċi Ċivili, l-liġi kienet tagħmel distinzjoni bejn danni volontarji u danni involontarji; il-*lucrum cessans* kien ristrett għal dawk tal-ewwel xorta. Fis-sena 1938, tneħħa l-Art. 752 tal-Ordinanza iżda l-*lucrum cessans* li kien ikkontemplat fih ġie estiż għal kull dannu lill-persuna, anke jekk mhux ikkawżat b'reat volontarju. Ġie ffissat massimu ta' £100, iktar tard mgħolli għal £120, għal dan it-tip ta' dannu, li ġie mneħħi fis-sena 1962. Din is-sena stess (2018) kif diġa` qalet din il-Qorti, reġgħet ġiet introdotta distinzjoni bejn danni kkawżati minn (ċerti) reati volontarji u danni oħrajn; din id-darba iżda, biex tinkludi, fid-danni kkawżati mill-istess reati volontarji, il-ħsara morali u psikoloġika;

Illi m'hemmx dubbju li l-kliem tal-liġi "juri l-meta[15] bla ma juri t-triq sabiex

[15] iġifieri "d-destinazzjoni"

bniedem jasal għaliha"[16]; ftit li xejn tagħti gwida għall-fissazzjoni tad-danni, imma titkellem biss ġenerikament, bla indikazzjonijiet *demonstrationis causa* - dan minkejja l-nota marġinali surreferita intitolata "kif għandhom jitqiesu d-danni" – ħlief bil-mod suċċint indikat fis-subparagrafu 2 tal-Art. 1045;

Illi din il-liġi tistabbilixxi li biex jiġi stabbilit it-telf ta' qligħ futur, il-Qorti **trid tqis iċ-ċirkostanzi tal-każ** u fuq kollox:

(1) ix-xorta u grad ta' inkapaċita` kkaġunata u

(2) il-kondizzjoni tal-parti li tbati l-ħsara

"u l-kumplament għal biex tiġi fissata l-*fair compensation* għandhom jiġu suppliti mill-ġudikant skond il-loġika naturali kontemperata mill-ekwita`, u għalhekk l-ebda somma fissata f'każi taħt ċirkostanzi li ma jaqblux mal-każ in diżamina ma tista' sservi bħala norma fissa għal-likwidazzjoni tal-istess danni. Kull każ għandu jiġi regolat skond il-fattispeċji tiegħu";[17]

Illi ma nsibu l-ebda kompensazzjoni perfetta: "perfezzjoni aritmetika jew pjena u kompleta *ad unguem* fil-kumpens ma tistgħax tiġi pretiża, imma tista' tingħata dik biss li l-Ingliżi jsejħu *fair and reasonable compensation* derivanti miċ-ċirkostanzi kollha tal-każ, li umanament hija possibbli".[18] Għalkemm matul iż-żminijiet ġew ventilati mill-ġurisprudenza tagħna bosta prepożizzjonijiet u adozzjonijiet ta' kriterji li magħhom għandu jimxi l-ġudikant, dawn mhux dejjem kienu uniformi u konsistenti, u l-Artiklu 1045 "neċessarjament u loġikament" iħalli "ħafna fid-diskrezzjoni prudenzjali tal-

[16] Carmelo Grech v Michael Azzopardi – 08.01.1947 – PA Kollez. Vol. XXXIII.ii.6, 7
[17] Carmelo Grech v Michael Azzopardi – 08.01.1947 – PA XXXIII.ii.6, 7
[18] Vincenti v Micallef – 17.06.1961 PA XLV.ii.680

ġudikant”;[19]

Illi minkejja l-mod skjett kif inhi redatta, il-liġi nnifisha xorta waħda tagħti żewġ elementi importanti għall-komputazzjoni tad-danni – wieħed oġġettiv (ix-xorta u grad ta’ inkapaċita`) u l-ieħor soġġettiv (il-kondizzjoni tal-parti li tbati l-ħsara). Għalhekk il-grad ta’ inkapaċita` medika hija waħedha u *in abstracto* ma tistax tittieħed bħala kejl biex jitqiesu d-danni: “Huwa logiku li telf ta’ subgħa għal persuna normali huwa każ differenti minn telf tiegħu għal pjanista; bl-istess mod, telf ta’ għajnejn għal pilota huwa aktar serju għal skop ta’ *lucrum cessans* minn telf f’kaz ta’ persuna normali.”[20] Fil-kawża klassika in materja, **Butler vs Heard[21]** li “dak li jrid jiġi stabbilit ma huwiex il-grad ta’ inkapaċita` f’sens purament mediku, iżda l-effett illi l-ħsara personali għandha fuq il-qligħ tad-danneġġjat”;[22]

Illi kif ġja` ngħad, l-esperti mediċi kejjlu diversi persentaġġi ta’ diżabilita` fiżika dwar l-attur. B’danakollu, il-Qorti mhix sejra toqgħod fuq dawn il-konstatazzjonijiet tal-esperti. Lanqas sejra toqgħod tagħmel distinzjoni bejn l-inkapaċita` medika u l-inkapaċita` hekk imsejjħa “industrijali” fis-sens tal-persentaġġ ta’ inkapaċita` li jkompli jagħmel ix-xogħol li kien jagħmel qabel; jew jekk ikun il-każ xi xogħol ieħor, anke jekk prattikament il-menomazzjoni tal-vista inkapaċitat lill-attur għal kollox mit-tip ta’ xogħol li kapaċi jagħmel. Sejra tuża kriterju differenti li fil-fehma tagħha huwa iktar addattat għal dan il-każ. Dak li jgħodd għal-liġi huwa t-telf ta’ qliegħ futur konsegwenzjali għall-inċident, u, f’dan il-każ, din il-Qorti sejra tasal għal dan il-kwantum billi bħala punt ta’ tluq tqis id-differenza bejn id-dħul li

[19] Borg v Valenzia – 09.06.1972 - PA
[20] Carmen Borg v Eric Zammit – 11.12.2013 – PA - LFS
[21] Appell Ċivili, 22.12.1967, per Imħallef Maurice Caruana Curran
[22] ara wkoll, per eżempju, P.A. GV **12.7.2002** fil-kawża fl-ismijiet ***Saviour Sammut et vs Robert Demanuele***

kellu l-attur qabel l-inċident u d-dħul li qiegħed ikollu wara;

Illi minħabba l-inċident, l-attur tilef xogħlu mal-MITA. Meta seħħ l-inċident fit-2012 kellu 35 sena, dħul gross ta' salarju bażiku ta' €26,800 bi prospetti tajbin għall-promozzjonijiet tul iż-żmien, apparti ż-żidiet tal-għoli tal-ħajja. Din il-Qorti sejra tagħmel aġġustament ta' 20% għal żidiet fuq perjodu ta' 25 sena, abbażi ta' ħajja lavorattiva sa 60 sena anke jekk l-eta` tal-irtirar qegħda ssir progesssivament ikbar minn hekk u tifhem li bħalissa l-eta' tal-irtirar għall-attur hija ta'; 65 sena. Din il-Qorti, min-naħa l-waħda mhix se tinkludi l-bonus li kien jirċievi l-attur u min-naħa l-oħra qed tieħu l-paga gross. Li jwassal għal ammont ta' €32,188 fis-sena. €32,188 x 25 sena = €804,700. Fl-impjieg li għandu fil-preżent jaqla' madwar €500 fix-xahar, li jfisser telf ta' €1,885 fix-xahar jew nuqqas ta' 79% fil-paga. Jekk jibqa' fl-impjieg li għandu llum, ifisser li matul il-ħajja lavorattiva maħduma kif fuq ingħad, ikollu telf ta' €804,700 x 79% = €635,713.

Illi l-Qorti mhix sejra, kif soltu jsir, tagħmel tnaqqis minħabba li qiegħdha tingħata *lump sum.* Tnaqqis bħal dan kien jagħmel sens sa ftit tas-snin ilu meta l-banek kummerċjali kienu jagħtu sa madwar 5% għal depożiti fissi. Li kien ifisser li f'ċerti każijiet, il-vittma kienet tieħu permezz tal-imgħax, somma ekwivalenti għall-paga li kien ikollha li kieku ma seħħx l-inċident; u fl-aħħar mill-aħħar tibqa' bis-somma kapitali f'idejha. Dan iżda mhuwiex il-każ fiż-żminijiet tallum, fejn l-imgħax huwa prattikament negliġibbli, u l-kapital ikollu "jittiekel"; fi kliem ieħor jiġi kkunsmat;

Illi din il-Qorti hija konsapevoli b'ċerta ġurisprudenza li tqis it-*take home*

pay, u mhux il-*gross pay*, filwaqt li ġurisprudenza oħra tqis il-*gross pay*[23]. Il-Qorti qieset il-*gross pay*, li tinkludi t-taxxi u l-kontribuzzjonijiet tas-sigurta` soċjali, l-ewwel għax kif fuq ingħad ma kkalkulatx il-bonus li kien jieħu l-attur, u t-tieni għaliex in-nuqqas ta' ħlas ta' kontribuzzjonijiet soċjali u n-nuqqas tal-paga ġġib tnaqqis fil-pensjoni – pensjoni li l-attur se jkollu bżonnha iktar minn ħaddieħor – u għalhekk ħaġa tpatti għall-oħra;

(ii) <u>spejjeż futuri</u>

Illi l-attur qed jitlob ukoll kumpens għal spejjeż futuri previsti. M'hemm xejn fil-liġi li jżommu milli jitlob danni ta' dan it-tip, għaliex huma xorta waħda dak it-"telf effettiv" li jsemmi l-Artiklu 1045, anke s'issa m'humiex imġarrba. Din il-Qorti, diversament ippreseduta, illikwidat somma sostanzjali ta' dan it-tip f'kawża b'ċirkostanzi li jixxiebħu.**[24]** Fi kliem ieħor, il-liġi tagħti jedd mhux biss għal telf ta' qliegħ futur, imma wkoll għal spejjeż futuri li jsiru kawża tal-inċident. L-ispejjeż tal-attur jikkonsistu f'kura medika u f'*nursing expenses*;

Illi kalkolu bħal dan huwa diffiċli għax jinvolvi proġettazzjoni fil-futur. Sinifikanti ħafna li jingħad mill-awtorita` ewlenija in tema ta' danni minn ħsara personali li "*Claims for future care and nursing expenses are usually the major element of a claim in 'catastrophic injury' cases*".[25] Illum din l-għajnuna qiegħda tingħata bla ħlas mingħand il-familjari tieghu; 'il quddiem, meta dawn il-familjari jikbru u jkollhom bżonn l-għajnuna huma,

---

[23] fl-Ingilterra huwa stabbilit li jiġi kkalkulat il-qliegħ *net*: "*It is now the established rule that loss of earnings will be calculated on the basis of the* net *earnings after the deduction of tax and any similar unavoidable charges. That is, both the earnings before the accident and the estimated earnings afterwards, will be taken at the net figure.*" – Munkman on Damages for Personal Injuries and Death, 12th ed. 2011, Chapter 12, page 166

[24] Alexander Caruana v Daniel Bonnici, 15.03.2011 - Prim'Awla, per Onor. Imħ. Giannino Caruana Demajo

[25] Munkman on Damages for Personal Injuries and Death, 12th ed. 2011, Chapter 12, page 111

sejjer ikollu jħallas lil min jieħu ħsiebu. Huwa minnu li l-attur naqas milli jippreżenta xi prospett dwar il-bżonnijiet jew il-mediċini li se jkollu bżonn fil-futur u lanqas ippreżenta xi stima tal-ispejjez li tqum '*home*' jew xi dar oħra fejn l-attur fil-ġejjieni jista' jkun residenti fiha. L-attur semma biss dawn l-affarijiet fin-nota ta' sottomisjonijiet tiegħu u ressaq 'il quddiem ċifri spekulattivi u ma kinux ta' għajnuna għall-qorti daqskemm kellu jkun. Għalhekk il-Qorti sejra tgħaddi għal-likwidazzjoni ta' dan it-tip ta' dannu *arbitrio boni viri*. "Tassew illi l-qorti għandha dik is-setgħa: hemm ċirkostanzi fejn, għalkemm ħsara tkun saret u għalhekk il-vittma jkollu jedd għal risarċiment, madankollu l-prova tal-*quantum* ma tkunx tista' raġonevolment issir u għalhekk, biex ma ssirx l-inġustizzja ta' dannu mingħajr kumpens, il-qorti jkollha tagħmel likwidazzjoni *arbitrio boni viri*. Il-qorti iżda ma tinqediex b'din is-setgħa biex tagħmel tajjeb għan-nuqqas ta' parti jew oħra li tressaq il-provi li setgħet tressaq u li ma kien hemm xejn xi jżomm milli tressaqhom;[26]

Illi fiċ-ċirkostanzi, inevitabbli, il-qorti sejra tqis il-lista ta' spejjeż tal-atturi biss bħala indikazzjoni ta' x'jistgħu jkunu l-ispejjeż fuq il-medda ta' numru ta' snin. Spejjeż għat-terapija, għalkemm jibqgħu meħtiega matul il-ħajja kollha tal-attur, x'aktarx illi kienu aktar fl-ewwel snin milli fis-snin ta' wara meta l-kondizzjoni tkun stabilizzat ruħha; spejjeż għall-għajnuna x'aktarx illi jiżdiedu, u jiżdiedu konsiderevolment, kemm għax is-sehem li tista' tagħti l-omm jonqos meta din tibda tikber, u kemm għax il-ħlasijiet li jkollhom isiru lil min jagħti l-għajnuna x'aktarx jiżdiedu matul is-snin. Wara li qieset dawn iċ-ċirkostanzi kollha, il-Qorti tillikwida, anke jekk b'mod kawt u konservattiv ħafna, l-ispejjeż futuri fis-somma ta' **€30,000.**

[26] Busuttil v Muscat 03.11.2010 – PA – per Onor. Imħ. G. Caruana Demajo

Illi din il-Qorti mhix qiegħdha tinkludi fid-danni l-ispejjeż mediċi immedjati tal-attur billi dawn diġa` tħallsu mid-ditta assikuratriċi tal-konvenut;

(iii) <u>danni extra-patrimonjali</u>

Illi l-attur qiegħed jitlob ukoll danni morali, in forza ta' emendi fil-kodiċi ċivili li ġew fis-seħħ ferm wara l-inċident, ċjoe` din is-sena stess (2018) permezz ta' żewġt emendi, bl-ewwel waħda tinkludi danni morali u psikoloġiċi għal kull tip ta' reat kriminali, u bit-tieni waħda tirrestrinġih għal reati volontarji. Billi din hi liġi sostantiva, ma tapplikax retroattivament. Barra minn hekk, ma tapplikax għal reati involontarji, kif inhu l-każ preżenti. Interessanti kif il-liġi ssemmi ħsara morali jew psikoloġika – jidher mad-daqqa t'għajn li, *a contariu sensu*, il-leġislatur qiegħed jeskludi, flimkien mad-danni morali, il-ħsara psikoloġika bħala fonti ta' danni fejn dawn ma jkunux ikkawżati minn reat volontarju;[27]

Illi interessanti dak li qalet din il-Qorti, diversament ippreseduta, fir-rigward ta' danni mhux patrimonjali:

"59. It-telf li ġarrbet l-attriċi, iżda, ma huwiex biss patrimonjali.

"60. L-attriċi ġarrbet ħsara f'ġisimha u, minħabba f'hekk, ukoll fil-psiketagħha. L-integrità psiko-fiżika tal-persuna hija valur imħares kemm mill-Kostituzzjoni ta' Malta u mill-Konvenzjoni Ewropea għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fondamentali u kif ukoll mill-

[27] Dan jista' jkun f'konflitt mal-Kostituzzjoni u d-dritt komunitarju: ara Linda Busuttil v Dr. Josie Muscat 30.11.2010 Prim'Awla

Karta tad-Drittijiet Fondamentali tal-Unjoni Ewropea [“il-Karta”], li fl-art. 3 – “Id-dritt għall-integrità tal-persuna” – para. 1 tgħid hekk: “Kull persuna għandha d-dritt għar-rispett tal-integrità fiżika u mentali tagħha.”. Din il-Karta, skond l-art. **6 tat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea**, “għandha jkollha l-istess valur legali bħat-Trattati”, **u għalhekk il-qrati maltin, għalkemm il-Karta nfisha japplikawha direttament biss “meta jkunu [qegħdin] jimplimentaw il-liġi tal-Unjoni”27, huma marbuta illi jinterpretaw il-liġijiet ta’ Malta b’mod konformi.**[28]

“61. L-art. 1033 tal-Kodiċi Ċivili jgħid hekk dwar id-danni li għandu jħallas

“61. L-art. 1033 tal-Kodiċi Ċivili jgħid hekk dwar id-danni li għandu jħallas min bi ħtija tiegħu jagħmel ħsara lil ħaddieħor:

““1033. Kull min, bil-ħsieb jew mingħajr ħsieb li jagħmel deni, għax ikun irid jew b’nuqqas ta’ diliġenza, ta’ prudenza jew ta’ ħsieb, jagħmel jew jonqos li jagħmel xi ħaġa li biha jikser xi dmir impost mil-liġi, hu obbligat għall-ħlas tal-ħsara li tiġri minħabba f’hekk.”

“62. Fid-dawl ta’ dak li għidna fuq dwar l-interpretazzjoni konformi, il-“ħsara li tiġri” ma tistax aktar tiġi interpretata bħallikieku tfisser biss ħsara patrimonjali iżda għandha tiġbor il-ħsara kollha, ukoll dik mhux patrimonjali bħal ma hija l-ħsara lill-ġisem meta tolqot l-integrità fiżika tal-persuna. L-istess għandu jingħad għat-“telf effettiv” imsemmi fl-art. 1045(1) tal-Kodiċi Ċivili. Wara kollox, u wkoll bla ma nqisu dak li tgħid il-Karta, il-liġi tad-delitti ċivili ta’ pajjiż ewropew tas-Seklu XXI ma tistax tkompli tħalli bla rimedju lil min iġarrab ħsara fil-valuri fondamentali tal-ħajja. L-attriċi, bi ħtija tal-konvenuti, ġarrbet ħsara fl-integrità tal-persuna tagħha u għalhekk

[28] enfasi miżjuda minn din il-Qorti

il-konvenuti huma obbligati għall-ħlas ta' din il- ħsara, kif igħid u jrid l-art. 1033 tal-Kodiċi Ċivili moqri fid-dawl tal-art. 3.1 tal- Karta.

"63. Il-ħsara mhux partimonjali, min-natura stess tagħha, u fin-nuqqas ta' dispożizzjonijiet leġislativi li jirregolaw il-quantum, ma tistax tiġi likwidata jekk mhux arbitrio boni viri wara lil-qorti tqis il-fatturi kollha li ssemmew fuq. Wara li qieset dan kollu, il-qorti tillikwida d-danni mhux patrimonjali li ġarrbet l-attriċi fis-somma ta' ħamest elef euro (€5,000);"[29]

Illi fid-dawl tal-emendi suċċitati ta' din is-sena, forsi sar iktar diffiċli wieħed jinterpreta l-liġi Ewropeja kif għamlet il-Qorti f'Busuttil v Muscat – għalkemm għal dak li jirrigwarda lil dan il-każ, wieħed jista' jargumenta wkoll illi sakemm ġiet promulgata din il-liġi, wieħed seta' jsegwi t-tagħlim f'dik is-sentenza – kif effettivament għamlu l-Qrati tagħna f'diversi sentenzi lil ngħataw. Il-leġislatur għamel pass 'il quddiem; iżda aktarx inkonxjament tefa' l-liġi żewġ passi lura;

Illi jekk hemm każ fejn tabilħaqq għandu, almenu skont ir-raġuni, il-ġustizzja u l-ekwita`, jingħata dan it-tip ta' dannu, huwa dan. B'danakollu, din il-Qorti mhix sejra tiddeċiedi jekk tistax tagħti kumpens għal danni extra-patrimonjali, billi qiegħdha tagħmel ħilitha kollha biex tikkumpensa lill-attur adegwatament għad-danni patrimonjali, anke billi din il-Qorti qiegħdha attenta biex ma tesaġerax fuq l-ebda naħa;

Illi l-Qorti tista' tieqaf hawn. Imma waqgħet għat-tentazzjoni li żżid dan il-kumment, forsi jaqa' f'widnejn il-leġislatur: kien f'nofs il-Żminijiet tan-Nofs li mhux biss ġie rxuxtat il-kunċett tad-"dominium" tad-Dritt Ruman

---

[29] Linda Busuttil v Josie Muscat – Prim'Awla, per Imħallef Giannino Caruana Demajo, 30.11.2010, ikkonfermata mill-Qorti tal-Appell 27.06.2014.

b'riferenza għall-proprjeta`, imma b'mod innovattiv ġie estiż għall-persuna: "*Il nuovo, pero`, che si profila da questo fertile Trecento in poi, sta nella onnivalenza del* dominium, *che diventa la generale categoria interpretativa sia della realta` intersoggettiva che di quella intrasubbiettiva. Accanto alla proprieta` delle cose del mondo esterno* (dominium rerum), assistiamo alla *enfatizzazione del* dominium sui, *della proprieta` che ciascuno ha sulle proprie membra che la divinita` ha inserito dentro ognuno a tutela della sua individuale esistenza"*[30] Filwaqt li l-leġislatur Malti kien progressiv f'ħafna oqsma oħrajn, fil-każ tad-danni fuq il-persuna għadu maqbud fi żmien il-medjuevu bikri.

Deċide:

Għal dawn il-motivi, il-Qorti qiegħdha tiċħad l-eċċezzjonijiet tal-konvenut, tilqa' t-talbiet kollha tal-attur u konsegwentement:

1. Tiddikjara li l-intimat kien unikament responsabbli għall-inċident awtomobilistiku li seħħ fir-Raħal Ġdid fis-16 ta' Frar 2012 bejn it-trakk IHQ 050 misjuq mill-konvenut u l-karozza numru ORI 024 misjuqa mill-attur;

6. Tiddikjara li kaġun tal-inċident *de quo* l-esponent sofra diżabilita` permanenti ;

7. Tiddikjara lill-intimat unikament responsabbli għad-danni subiti mill-esponent ;

[30] Paolo Grossi, L'Europa del Diritto, settima edizione, 2011

8. Tillikwida d-danni kollha subiti mir-rikorrent b'riżultat tal-istess inċident fis-somma ta' €665,713**.40;**

9. Tikkundanna lill-intimat sabiex iħallas lill-esponent id-danni hekk likwidati.

Bl-imgħax legali mid-data ta' din is-sentenza sal-eventwali ħlas effettiv u spejjeż legali kontra l-konvenut.

Onor. Grazio Mercieca
Imħallef